

تشریح حرمت ربا در قرآن

حرمت ربا در قرآن مثل برخی از احکام از قبیل حرمت خمر و قمار و تشریح روزه و غیر آن مراحل مختلفی را گذرانده است بدین ترتیب که با مراعات مقتضیات احوال و شرایط محیط آنروز منطقه حجاز و عادات و رسوم، یک دفعه، حکم به تحریم ربا نشده است.

در مرحله اول اسلام به زمینه های فکری و ذهنی حکم تحریم توجه کرده، ناپسند بودن ربا و رباخواری را متذکر شده و فضیلت توجه به نیازهای مردم و تلاش در طریق رفع آنها را بدون توجه بسودجویی برای مسلمانها، تشریح نموده آنرا موجب رستگاری و نجات انسانها معرفی کرده است و در این باره آیه ۳۹ سوره روم نازل گردیده است.

" وما اوتیتهم من ربا لیربوا فی اموال الناس فلا یربوا عندالله و ما آتیتهم من زکاة تریدون وجه الله فاولئک هم المضعفون "

" هر مالی را که ب مردم بدهید تا از آن سودی برید در نزد خدا سود (افزونی) ندارد پس زکوتی را که بدهید و در آن خشنودی خدا را بخواهید، این گونه مردم مال خود را دوچندان می کنند "

در بیان مقصود و مراد از آیه و ما اوتیتهم الخ " با توجه باینکه ربا در اصل لغت به معنای افزایش است معانی گوناگونی ذکر شده است و از همه آنها روشن تر و مناسب تر که مطابق روایات معتبر نیز می باشد این است که منظور هدایائی است که برخی از افراد برای دیگران مخصوصا صاحبان مال و ثروت می برند باین منظور که پاداشی بیشتر و بهتر از آنها دریافت دارند.

بدیهی است که در این گونه هدایا نه استحقاق طرف در نظر گرفته شده و نه شایستگی و... بلکه مقصود اصلی از این هدایا، این است که مبلغ بیشتری در مقابل آن دریافت دارند.

و روشن است که چنین هدایائی که خلوصی در آن ملاحظه نشده از نظر اخلاقی و معنوی فاقد ارزش می باشد پس مطابق این معنی مراد از "ربا" در این آیه "هدیه و عطیه و بخشش" می باشد و منظور از جمله *یربوا فی اموال الناس* "گرفتن پاداش بیشتر از مردم است"

و بدیهی است که این چنین عملی از نظر فقهی حرام نمی باشد و لکن فاقد ارزش اخلاقی و معنوی و تربیتی است از اینرو روایات کثیری از ائمه (ع) وارد شده است که این عمل به "ربای حلال" تعبیر شده در مقابل ربای حرام که آن، باقرارداد و شرط قبلی برگزار می شود.

و لذا در ذیل این آیه مبارکه روایتی در کتاب تهذیب الاحکام، از امام صادق علیه السلام نقل شده باین مضمون: "هوهديتك الي الرجل تطلب منها ثواب افضل منها فذلک ربي يؤکل" منظور هدیه ای است که بدیگری می پردازد و هدفت این است که بیشتر در آن، پاداش دهد این ربای حلال است.

و در برخی از روایات از معصومین علیهم السلام وارد است که ربا دو گونه است:

ربای حلال و دیگری ربای حرام، ربای حلال آن است که انسان به برادر مسلمان خویش قرض بدهد به این امید که او به هنگام باز پس دادن چیزی بر آن بیفزاید بی آنکه شرطی در میان این دو باشد در این صورت اگر شخص وام گیرنده چیزی بیشتر باو بدهد بی آنکه شرط کرده باشد این افزایش برای او حلال است ولی ثوابی از قرض دادن خود نخواهد برد.

و در قرآن از این معنی باین عبارت تعبیر آورده شده است (فلا یربوا عند الله) یعنی "نزد خداوند فزونی نخواهد یافت"

معنای دیگری برای این آیه ذکر شده است و آن این است که مقصود از آن، ربای حرام می باشد و در حقیقت قرآن ربا را با انفاقهای خالصانه مقایسه کرده و می گوید ربا گرچه ظاهراً افزایش مال است و اما نزد خداوند افزایش نیست زیرا افزایش واقعی تنها در راه خدا و سبیل الله است و مطابق این معنا، آیه مقدمه ای

برای تحریم ربا می باشد که نخست قبل از هجرت پیامبر به صورت یک مسأله اخلاقی بیان شد و بعد از هجرت در سه سوره دیگر قرآن (سوره های بقره - آل عمران - نساء) تحریم آن بصورت تدریجی پیاده گشت.

خوانندگان ملاحظه می کنند که آیه مزبور خیلی با شدت با رباخوار بر خورد نمی کند و لذا صحبت از حرمت صریح بمیان نیامده و تنها بندگان را تحریم می کند که نیاز نیازمندان را بدون توجه بسود جوئی برطرف کنند.

در مرحله دوم - یهودیان پول پرست و سودجو را که رباخواری می نمودند، مورد مذمت قرار داده که آنان چرا نهی الهی را در مورد ربا زبر پا گذارده اموال مردم را بیهوده از چنگشان بیرون می آورند و سودطلبی می کنند و عاقبت اینکار، جز عذاب دردناک الهی نخواهد بود.

خداوند در سوره نساء آیه ۱۶۱ می فرماید: *واخذهم الربوا وقد نهوا عنه واكلهم اموال الناس بالباطل واعتدنا للكافرين عذابا الیما* " و نیز بسبب آنکه (یهودیان) ربا می گرفتند درحالیکه از آن نهی شده بودند و مال مردم را باحق می خوردند و برای کافران از آنها عذابی دردناک آماده کرده بودیم "

چنانکه می بینید خداوند یهودیان را که برخلاف دین آسمانی خود رباخواری می کردند مورد مذمت قرار می دهد و بدیهی است که مذمت و نکوهش خود مقدمه تحریم حکم ربا بشمار می رود و از این آیه ضمنا استفاده می شود که تحریم ربا مخصوص باسلام نبوده در اقوام پیشین نیز حرام بوده است اگرچه در تورات تحریف شده کنونی تحریم آن مخصوص برادران دینی شمرده شده است (تورات سفر تثنیه فصل ۲۳ - جمله های ۱۹-۲۰)

در مرحله سوم از ربای فاحش و ربح روی ربح گرفتن (ربای مضاعف) نهی کرده و آنرا ممنوع اعلام می کند و ترک آنرا باعث فلاح و رستگاری می شمارد.

خداوند در آیه ۱۳۰ سوره آل عمران می فرماید:

" یا ایها الذین آمنوا لاتاكلوا الربا اضعافا مضاعفه واتقوا الله لعلکم

تفلحون "

" ای کسانی که ایمان آورده اید ربا (و منفعت پول) را که گاهی چند برابر

اصل می شود مخورید و از خدا بهره‌زید شاید رستگار شوید" چنانکه ملاحظه می کنید در این آیه ربای فاحش، تحریم شده و با تعبیر اضافی مضاعفه " بیان شده است و مراد از ربای فاحش این است که سرمایه‌بشکل تصاعدی در رباخواری بالا رود یعنی سود در مرحله اول با اصل سرمایه ضمیمه شود و مجموعاً مورد ربا قرار گیرد و بهمین ترتیب در هر مرحله " سود باضافه سرمایه " سرمایه جدیدی را تشکیل دهد و باین ترتیب در مدت کمی از راه تراکم سود مجموع بدهی بدهکار بچندین برابر اصل بدهی افزایش یابد.

و از تواریخ معتبر و روایات صحیح قابل اعتبار استفاده می شود که این عمل در زمان جاهلیت قبل از طلوع اسلام کاملاً مرسوم و معمول بود که در صورتیکه بدهکار در مدت معینی نتوانست بدهی خود را بپردازد از طلبکار تقاضا می کرد که مجموع سود و اصل بدهی را بشکل سرمایه جدیدی باو قرض دهند.

و در عصر ما نیز قبل از انقلاب در سیستم بانکداری و میان رباخواران رایج و معمول بود و ظاهراً بعد از انقلاب نیز بقایای آن نیز در گوشه و کنار مملکت متاسفانه وجود دارد که باید باین عمل ظالمانه و ضد انسانی زمان جاهلیت پایان داده شود.

مرحله چهارم بصراحت رباخواری تحریم و آنرا بمنزله محاربه با خدا و رسولش بشمار آورده و بازگرداندن مالی را که از این راه بدست آورده اند از شرایط ایمان بحساب می آورد و خداوند در سوره بقره آیه ۲۷۸-۲۷۹ میفرماید:

يا ايها الذين امنوا اتقوا الله وذروا ما بقى من الربا ان كنتم مومنين فان لم تفعلوا فاذنوا بحرب من الله ورسوله وان تبتم فلکم روس اموالکم لا یظلمون و لا یظلمون"

" ای کسانیکه ایمان آورده اید اگر برآستی ایمان دارید از خدا بترسید و از آنچه از ربا نزد شما باقی مانده است دست بردارید و اگر اینکار را نکنید بدانید با جنگ با خدا و رسول او روبرو خواهید بود اگر توبه کنید سرمایه های شما از آن شاست (اصل سرمایه بدون بهره) در این صورت نه ستم می کنید و نه بر شما ستم وارد می شود.

چنانکه ملاحظه می کنید اسلام در آخرین مرحله تشریح حرمت ربا و ممنوعیت

آن با لحنی بسیار جدی و شدیداً وارد مبارزه با رباخواری شده با عبارت فاذنوا بحرب من الله ورسوله " پس با خدا و پیامبرش اعلان جنگ بدهید " کمال میغوض بودن عمل ربا نزد خداوند را بیان می کند

و این گونه تعبیر درقرآن تنها در مورد ربا بکار رفته و در سایر گناهان کبیره چنین عبارتی در هیچ جای قرآن دیده نمی شود و این دلیل براین است که مزار اجتماعی و اقتصادی ربا بسیار قابل توجه و شکننده است چون این عمل در حقیقت ستیزه جوئی با افراد مستضعف توابع بشری است و اسلام در هرحال مدافع جدی مستضعفان است.

در تفسیر علی بن ابراهیم قمی ذکر شده که پس از نزول آیات ربا، خالد بن ولید خدمت پیامبر آمد عرضه داشت پدرم با قبله " ثقیف " معاملات ربوی داشت و مطالبات خودرا وصول نکرده و وصیت نموده که مبلغی از سود اموال هـنـوز پرداخت نشده است آیا این عمل جایز است؟

حضرت فرمود: نه زیرا خداوند از این عمل نهی کرده است .

و لذا در روایتی وارد است که رسول خدا بعد از نزول آیه مذکور فرمود: **الاکل ربا من ربا الجاهلیة** موضوع و اول ربا اضعه ربا العباس بن عبدالمطلب " آگاه باشید تمام معاملات ربوی که در زمان جاهلیت، مردم از یکدیگر داشته اید همگی باید فراموش شود و اولین معاملات ربوی که من آنرا بدست فراموشی می سپارم مطالبات عباس بن عبدالمطلب است "

جالب توجه دراین آیه این است که آیه با کلمه " آمنوا واتقوا " یعنی ایمان و تقوا شروع شده و با ایمان نیز ختم گردیده حاکی از اینکه رباخواری با ادعای ایمان و تقوا هرگز سازگار نیست و لکن این نصیحت در گوش جمعی از سود پرستان رباخوار تاثیر ندارد و لذا بعد از آن با شدت با رباخواران برخورد می کند و اخطار می نماید که اگر از عمل زشت و رباخواری و مکیدن خون مستضعفان دست برندارید اعلان جهاد با خدا و پیامبرش می دهید یعنی با نیروی مهر و قتال با آنها معامله می شود و آنان را بفرمان الهی برمی گرداند.

و لذا از امام صادق (ع) در مورد کسی که با وجود آیات نهی از ربا، بعمل زشت خویش ادامه می دهد فرمود من اگر باو دست یابم او را بقتل می رسانم که حکایت از اینکه منکر تحریم ربا باید باشد با او معامله شود. ■ ■